

En förbittrad rationalist

FÖR TRETTIO år sedan skrev John Strachey "The Coming Struggle for Power", en socialistisk programförklaring och tillika en lysande marxistisk litteraturanalys: klar, skarpsinnig och lidelsefull, inte så lärd och subtil som Lukacs, inte heller så djupsinnig i vare sig god eller dålig mening, men med samma förmåga att ge ett stort, allsidigt och fängslande perspektiv. Strachey hörde till dem som var förbittrade över labours tama och tveksamma politik och förtvivlade om möjligheten att betvinga arbetslöshet och ekonomisk kris med parlamentariska medel. Han gick åt det kommunistiska hållet — jag vet ej om han blev inskriven i partiet — medan Mosley och några andra av labours radikaler hamnade i fascismen. Sedan har Strachey återgått till labour och vunnit rykte som ekonomisk författare och medlem av Attlees regering; han hör till sitt partis stora begåvningar, men blir på grund av sitt föregående, sin självständighet och sin hänsynslösa frispråkighet inte en politisk ledare av första rangen.

I sin nyligen utgivna essäsamling *The Strangled Cry* (The Bodley Head, 21 shilling) har Strachey samlat uppsatser av olika art: några krigs- och reseminnen, artiklar om samtida politiker och forskare (såsom Webbs, Trotskij, Galbraith och Gollancz), en översikt av Tysklands väg till nazismen och en litterär studie. Avsnittet om Tyskland kan i vissa hänseenden kritiseras — särskilt synes hyllningen till Rathenau tveklaktig — men är realistisk och nyttigt i sitt betonande av hur en kraftlös regim i ett krisläge banade väg för nazismen. Långt ifrån att skylla på tyskarnas dåliga karaktär eller deras revanschlystnad framhäver Strachey det ekonomiska eländet som nazismens grogrund: "Det töttrade tyska folket var förvånande troget mot en demokrati som vägrade det att förtjäna sitt uppehälle." Beskrivningen av hur Schacht organiserade nazismens ekonomi och genom tekniska grepp bidrog till en högkonjunktur är ett mönster av popularisering och koncentration.

Störst intresse har dock den stora essä som givit boken dess namn. Strachey tar här upp en rad författare, Koestler, Orwell, Chambers och Pasternak, från en bestämd synpunkt, rationalismens. Hos dessa författare, skriver han, finner man en kritik av kommunismen vars hållbarhet efter de senaste årens avslöjanden inte kan bestridas. Koestlers skräckskildring i "Natt klockan tolv på dagen" var sann, det kan inte längre förnekas. "Morden, tortyren, beklännelserna, svälten, allt detta hände. Chrusjev har beskrivit detta mera auktoritativt än Koestler." Men denna litteratur är inte bara en befogad reaktion mot kommunismen. "Den är också en reaktion mot fem hundra år



John Strachey (bilden) jagar antirationalister i en essäsamling som Herbert Tingsten här skriver om.

av rationalism och empirism, kort sagt mot upplysningen." Den tjänar en god sak, då den avslöjar felaktiga och onda metoder och då den visar värdet och betydelsen av det inre livet (kärlek, konst, metafysik) i kontrast till ekonomiskt-socialt planerande och reformerande, men den går ofta över gränsen till det reaktionära och framstegsfientliga. Den pekar på det inre livets mysterier "för avråda oss från att söka använda vårt förnuft på samhället". Dessa författare har ibland "prisat vår okunnighet, glorifierat våra galenskap, sökt förbjuda utvidgningen av området för vår kunskap och med uppenbar belåtenhet förklarat att det viktigaste i livet aldrig kan begripas".

Den här passionerade rationalism söker att hos de författare som tas upp finna asocialitet och mysticism bakom politiska uttalanden

och antydningar. Med en skärpa som inte har motsvarighet i svensk debatt drar exempelvis Strachey ur Pasternaks mästerverk fram inte bara satser som är riktade mot kommunismen och dess gärningar, utan också reflexioner som nedsätter det mänskliga förnuftet och dess yttringar inom politiken och sålunda blir bevis för den antirationalism som är det ondas princip. Strachey utgår från — och på den punkten blir man övertygad — att "Doktor Zjivago" inte rimligen kan ges ut i Ryssland.

På många punkter synes Strachey schematisera och överdriva. I sin jakt på antirationalism liknar han ibland en katolsk inkvisitor eller en kommunistisk kommissarie på jakt efter kätterier. Den sextiåriga Strachey är, liksom trettiåringen, något av fanatiker, även om ursinnets inriktning i viss mån ändrats. Men det ligger så mycket väsentligt i hans analys av "de reaktionära författarnas kvävda skrik", så mycken glans över bevisningen att han änyo ger oss en intellektuell upplevelse.

HERBERT TINGSTEN